

## ПЕСМЕ О РАДУ И УЗ РАД – ПОСЛЕНИЧКЕ ПЕСМЕ

Песме о раду и уз рад – посленичке песме – прате и опевају различите врсте послова и њихове производе и људе који их обављају. Рецимо, предење и ткање (вез/шивење), веома су омиљени женски послови у нашим песама. Ове послове песма често описује као усамљеничке и везује их за специфичну позицију девојке која предући и кајући спрема мираз и дарове за будућег малдожењу и породицу у коју ће ући:

Сједи мома на високо,  
На високо, на широко,  
Свилу преде, гајтан плете,  
С гајтаном се разговара:  
"Да ја знадем, мој гајтане,  
Да це тебе млад носити,  
Свилом бих те оплетала,

Златом бих те увијала,  
А бисером накитила  
А да знадем, мој гајтане,  
да ће тебе стар носити,  
Ликом би те оплетала,  
А рогозом поплетала,  
копривама накитила."

Прељина издвојеност од других људи (на високо, на широко) покреће разговор са производом властитог рада. Док преде свилу и уплиће је у гајтан, девојка испреда своју неизвесну будућност, пошто ће тај гајтан носити њен будући муж, а од тога да ли ће он бити млад или стар зависи цела њена будућа среца или несрећа. Свакодневни, такође, женски послови, у традиционалним заједницама били су чишћење куће и одлазак на воду. Ова два посла, као омиљени мотиви песама обично се јављају заједно и обављају се у јутро. Песма то и непосредно казује:

Лепо ти је рано уранити,  
Двор помести, воде донијети.

Доношење воде и чишћење куће послови су које песма превасходно приписује девојци/младој невести. Тако се и одлазак девојке из куће (удаја, али и смрт) симболизује разликом између замућене воде/синоћнице и бистре/јутрошњице.

Пролећно/летње кошење траве следећи је посао о којем певају народне лирске песме, пратећи календарски циклус. Овај посао су, пре свега, обављали мушкарци, али су у њему учествовале и жене, што песма казује у паралелизму приказаних радњи:

Миле коси, а ја пластим сено.

Нико не зна да се ми волемо.

Косидба је, попут жетве, одиста била један од оних послова који омогућавају дружење и заљубљивање младих. О томе, уосталом, посредно или непосредно, казују многе песме у којима се описују различити послови.

Следећи посао, који опевају народне лирске песме са мотивима рада јесте чување стоке. Ово прастаро занимање симболизује кретање, слободу, и као усамљенички посао, без обзира на то обављају ли га мушкарци или жене, вечито човеково дружење с природом:

Овчар тера јелене  
Преко горе зелене.  
Не истера јелене,  
Но истера девојче. -  
Девојче му побеже. -

Он се богу молеше:  
"Опни, рипни, купино,  
Те ми сапри девојче."  
Ој, убаве, убаве,  
Овчар тера јелене.

У овој песми постоји примордијална веза између свега живог – људи, животиња, биљака.

У посленичким народним песмама највише простора посвећено је жетви. У жетви, као и у осталим пословима описаним у песми, учествују и људи и натприродна бића. Звезде гледају мобу, а вила и девојка се такмиче у жетви:

Жетву жела вила и дјевојка -	Да ти буду похитрије руке?"
Вила жање, а дјевојка везе.	Ал' говори лијепа дјевојка:
Више жање загоркиња вила,	"Хвала вило на хитрацу трави,
Више жање нег' дјевојка веже:	Нег' ми подај онакове траве
Остадоше снопља невезана.	Којано це мене омитити
Говорила загорка дјевојци:	Моме драгом, да му будем
"Хоћеш да ти хитрац траве	љуба.
дадем,	

Девојка између вилиног натприродног магијског дара и момкове љубави, бира љубав. Одбијајући вилинску хитрину, жетварка се приклања топлини људске свакодневице и по властитом избору остаје у границама људске моћи.

У ову слику раскоши, богатства и снаге колективног прегнућа, које обједињава људско и надљудско, песма уткива и суптилно и нежност: "Силној моби", сличнијој војсци него обичном скупу радника – не само по хиперболисаној слици готово дивље, елементарне снаге, коју сугерише словенска антитеза, већ и по домаћину који јаше пред њом – супротстављена је крхкост струка босиљка и домаћице која чека у двору:

Или грми, ил' се земља тресе?	Руком маше, босиљак мирише:
Или бије море о брегове?	"Лако, лако, моја силна мобо!
Нити грми, нит' се земља	Сама ми је госпођа код двора,
тресе,	Неће знати да је силна моба,
Нити бије море о брегове,	Већ ће мислит да је турска
Већ то језди Јабланова моба.	војска -
Пред њоме је Јаблан на	Млада, луда поплашиће ми се,
коњицу.	Танка, витка, поломиће ми се.
У руци му струк бела босиљка;	

По природи посла, песмама посвећеним овом делу пољских радова (пролећно/летњих) могле би се придружити и оне које се обично називају песмама о раду, и које, у основи, певају о најамном раду и сиромаштву радника, те представљају социјалну критику таквог рада и односа. Слика рада добија у овим песмама тамне тонове. Све је у њима другачије: стилизовано неодређени простор њиве постаје тешка смоница поред реке, чија се земља лепи за тупу мотику:

Дуга лука, а мотика тупа,  
и чија недогледност више не симболише могуће обиље земаљских плодова и с њиме повезан општи напредак сваког семена "људског, скотског и земаљског" већ само продужење надничарске муке натопљене знојем:

Сунце седа, газда кући не да.  
Треба газду метути у бразду.  
Па да види како боле леђа,  
Боле леђа и кошуља вређа.

Онај ко надгледа послове, домаћин, више није ни митски јунак, чијим се и самим именовањем изузетношћу озарују људи и простор, већ газда, који:

Не да шјести нити починути

Саставио ручак и вечеру.

Сличним незнањем попут надничарских песама, ма како то парадоксално изгледало, зазвуче и стихови који опевају живот жене – домаћице, у задружној кући (то је кућа у којој се породица није поделила већ браћа живе заједно), која, упркос богатству, "жути и бледи" схрвана послом:

"У велик ја сам терета:

Кад први петли запоју,

Сто брва овце помузем;

Кад други петли запоју,

Сто брва козе помузем;

Кад бела зора зазори,

Ја девет краве помузем;

Кад јарко сунце изгреје,

Дванаест слуге испратим."

Богатство породице, уместо да обезбеди задовољан живот свим њеним члановима, постаје терет, којег се млада жена не може одрећи, а да не постане предмет подсмеха:

Калини мајка говори:

"Ајд', ћери да те разудам."

"Не могу, мајке, не могу,

Мен' ће се друшке насмеју:

Не беше кадра Калина

Целевску<sup>1</sup> кућу да слуша,

Целевско благо да носи,

Дванаест врсте дуката,

Тринаест бела талира."

Посленичка песма чува свест да је хармонија – међу људима, с природом и са силама које њоме управљају – неопходна, да би рад успео, а његов производ имао праву и пуну вредност и донео добро својим творцима. Изузетно важан део ове потребне хармоније јесте поштовање утврђених временских ритмова: дневног, недељног, месечног, годишњег... У сложеном и развијеном систему народног календара веома значајно место заузимају одређења када се почињу и завршавају извесни послови, као и низ забрана и одређења када се нешто ваља или не ваља радити. Огрешење о хришћанску норму нерадних дана у песми постаје директно наношење зла светитељки:

---

<sup>1</sup> Задружну, велику, богату кућу.

"Куд путујеш, Огњена Марија  
"Не питај ме, свети Пантелија:  
Орачи ме плугом заораше,  
Младе снаше трлицом сатрше,  
А дјевојке иглом избодоше!  
Тежаку ћу вола стријељати!

Младој снаши чедо уморити!  
Девојци ће и бог опростити -  
Јер дјевојка до три рува ради:  
Прво руво – оцу и матери,  
Друго руво – брату и сестрици,  
Треће руво – себи и драгоме!"

Казна за огрешење тако је окрутна да више приличи древним паганским богињама него хришћанској светици. А и разлози што је од ове казне изузета само девојка могу се тражити пре у домену архаичних веровања него хришћанског канона. Чини се да је потреба да се одржи и продужи плодност надмоћна над иначе високо поштованом хришћанском и социјалном нормом празновања светаца.

Говорећи о пословима којима је човек некада био закупањен, песме речито одражавају и социјалне односе у оквиру тих послова – пре свега илуструју поделу рада по половима, условљену не само природом посла, већ и природом друштва у којем појединци о којима певају живе. Истовремено, вероватно штитећи рад и његовог вршиоца, оне се поигравају и замагљивањем и брисањем ове границе: у њима девојка оре, сади виноград и подиже чардак у њему, а у чудесном, нашој народној песми тако драгом, Будиму граду "чудно чудо кажу":

Јунацима кажу танку пређу прести,  
Танку пређу прести, ситан везак вести;  
Девојкама кажу Будим град зидати,  
Будим град зидати, куле изводити.

Ова инверзија и њено потирање у песми:

Благо оном брату, који има сеју!  
Сеја ће за брата танку пређу прести,  
Танку пређу прести, ситан везак вести;  
Благо оној сеји, која има брата!  
Братац ће за сеју Будим град зидати,  
Будим град зидати, куле изводити,

казују поново и оно тако овде присутно искуство да је сваки напредак, па и онај везан за рад, могућ само тамо где се повежу и обједине мушкарац и жена, било да су те везе породичне, било љубавне.

Ово стално повезивање мушког и женског принципа учинило је да рад у посленичким песмама често буде само декор у којем се одвијају мале љубавне згоде – надметање момка и девојке у послу и мудрости. Посао је прилика да дође до љубавних састанака, разговора и договора, да се исказују радост или љубавни јади.

## РЕЛИГИОЗНЕ ПЕСМЕ

1. Митолошке; 2. Хришћанске; 3. Слепачке

Религиозне песме су песме које садрже и опевају извесно веровање. Подела унутар групе, на митолошке; хришћанске и слепачке песме, сачињена је према доминантном типу религиозности.

У митолошке би тако спадале песме које садрже старија веровања, схватања, ликове и мотиве који потичу из древних митова, а у хришћанске и слепачке оне које садрже веровања, схватања, ликове и мотиве потекле из хришћанства, а основу

за њихово разликовање представљају певачи. Као што им само име каже слепачке песме су певали слепи просјаци, а што се веровања изражених у њима тиче оне су хришћанске.

Ипак, као и многе поделе до сада поменуте и ова је условна. Углавном нису сачуване песме у којима је у чистом облику очуван неки део старог мита. Као што смо већ видели када је била реч о обредним песмама, у усменом преношењу дошло је до специфичног наслојавања различитих представа и веровања. Песма је тако добила карактер палимпсеста и у њој су често спојена различита веровања, која су у њу улазила и због преношења у времену, али и због старосних, социјалних и културних разлика међу преносиоцима.

Тако се у песми "Цар и девојка" испод привидно хришћанског мотива препознају старија веровања.

Фалила се лепота девојка:  
Прести нећу, а не удем вести;  
Баби нећу чувати говеда;  
Насред горе саградићу цркву:  
темељ ћу јој од мермер камена,  
а греде ћу дрво шимширово,  
а слеме ћу дрво тамбурово."  
Та се фала чак до цара чула,  
па цар шаље два улака млада,  
два улака два своја нећака,  
да доведу лепоту девојку.  
А кад су је млади угледали,  
нису смели ни до двора доћи,  
акамоли довести девојку:  
она седи пред своји дворови,  
Пред дворови на златни столови,  
Самур калпак на очи намиче,  
Голу сабљу преко крила држи;  
пак одоше цару ујцу своме:  
"Светли царе, огријано сунце,  
светли царе, круно позлаћена,  
ето сабље, ево наше главе:  
не смесмо јој ни до двора доћи,  
акамоли да је доведемо!"  
То се цару срамота учини,

и цар скупил своју силну војску:  
сто Татара, двеста Арапина,  
још к отоме триста јаничара,  
да доведу лепоту девојку.  
А кад и је млада угледала,  
Она оде у зелену башчу:  
Јелен-рогом шарца оседлала,  
Љутом га је змијом зауздала,  
Још га љућом змијом ошибује.  
Сама иде пред цареву војску:  
Једну војску буздованом бије,  
Другу војску бритком сабљом сече,  
Трећу војску на воду натера.  
А кад виде царе господине,  
бежи царе низа своје дворе,  
за њиме се зулум-чалма суче,  
па се не сме царе да обазре,  
акамоли да обмота чалму!  
Ал' повика лепота девојка:  
"Стани, царе, утећи ми нећеш!"  
Живога је цара ухватила,  
живом цару очи извадила;  
пустила га у гору зелену,  
па он иде од јеле до јеле  
како птица од гране до гране.

Иза хришћанске поруке унете у песму – девојка се због градње цркве сукобљава са неверним царем и његовом неверном војском – пробијају сукоб натприродне јединке прво са културом којој привидно припада, а потом и са царем као представником врховне световне власти. Одбацивши поредак колектива којем припада и социјалне норме примерене властитом полу девојка се издваја и суштински мења, или, што је такође могуће, открива своју другачију природу. Она постаје биће које својим делањем може помоћи, али, као свака човеку надмоћна сила, и нанети зло. Девојка се не одваја само од социјалне средине којој припада већ и од смртне, људске природе. Она прелази у окружје човеку надмоћних бића,

у гору, претвара се од лепоте девојке у ратницу коју је страшно и погледати и којој ниједна људска сила није дорасла: ни цареви нећаци, ни Татари, Арапи и јањичари – страна и потенцијално демонска војска. На њену надљудску природу указује и јелен зауздан змијом којег јаше, по овоме она се приближава вилама.

Карактеристично не само за митолошке песме које опевају збивања космичких размера јесте то да су ова збивања и сви учесници у њима изразито антропоморфизовани (лично на људе, очовечени су). Сунце и Месец су тако добри јунаци који просе исту девојку, сестру девет брата, који се одлучују да девојку дају Месецу:

јер се Мјесец промјењује,  
она има својте доста:  
све звијезде за јетрве,  
Преходницу другарицу,  
а Даницу заовицу.

У другој песми, на Месечевој свадби невеста муња дели чудесне дарове којима се гради, утврђује и уређује космички поредак:

Фалила се звијезда Даница:  
"Оженићу сјајнога мјесеца,  
испросићу муњу од облака,  
окумићу Бога јединога,  
дјеверићу и Петра и Павла  
старог свата светога Јована,  
војеводу светога Николу,  
кочијаша светога Илију."  
Што се фали звијезда Даница,  
што се фали, то јој и Бог дао:  
оженила сјајнога мјесеца,  
окумила Бога јединога,

одјевери и Петра и Павла,  
старог свата светога Јована,  
војеводу светога Николу,  
кочијаша светога Илију.  
Стаде муња даре дијелити:  
даде Богу небесне висине,  
светом Петру петровске  
врућине,  
а јовану леда ис нијега,  
а Николи на води слободу,  
а Илији муње и стријеле.

У складу са својом антропоморфизованошћу месец, сунце, звезде, ветрови имају породицу и односи међу њима описују се као сроднички и пријатељски, често слични односима унутар патријархалне породице. Тако месечева сестра, попут сестре у сватовској песми кити гриву братовог коња:

Брат ми се жени, море, брат ми је месец;  
звезду узима, море, звезду Даницу."

А сунчева мајка саветује сина:

Кад се сунце на пут  
оправљало,  
Микула му коња оседлао,  
свети Петар за узде држао.

"Стани, сунце, рано на истоку,  
тер огријај и старо и младо,  
и сироте, мале и нејаке,  
којено су остале през мајке!"

Мајка своме сунцу говорила:

чиме се слика највећег небеског светила којем су потчињени хришћански светитељи контрастира са слабошћу сирота малих, нејаких и самих, али преко тоpline сунца тај се губитак и самоћа ублажавају.

Сунце, попут обичног младића болује гледајући девојке, које и описује из такве људске позиције:

Ја какве су, бог им добро дао!  
Из ока им само сунце сија,  
испод грла сјајна мјесечина,  
двије дојке из раја јабуке!

Примера има много – свет натприродних бића по својствима и манифестацијама приближава се људском свету и они се узајамно онеобичавају.

Чести јунаци и тема митолошких песама јесу виле. Као надмоћна често непријатељска бића, оне могу бити у сукобу са људима, тако јунак у песми устрели вилу, одбијајући понуђене дарове (богатство, поштовање и љубу лепше од виле), пошто их већ има:

"Мала т' фала, б'јела вило!  
Ја сам стиман у дружину,  
имам спензу небројену,  
моја ј' љуби љепш' од тебе."

С друге стране, виле могу бити и помагачи и саветодавци, тако Вилине песме, које је Вуку казао човек који је тврдио да их је чуо у Велебиту од виле, садрже римоване савете и опомене шта треба или не треба радити:

Да зна женска глава  
што ј' одољан трава,  
свагда би га брала,  
у пас ушивала,  
уза се носила

Поред вила песма (лирска ређе од епске) опева и змаја који под крилом проноси девојку, или је на превару убеђује да се уда за њега:

Змеј девојку преко гору мами:  
"Ајде, ајде, убава девојко,  
и ја имам двори самотворни,\*  
и ја имам мајку кано твоју,  
и ја имам две миле сестрице."  
Превари се убава девојка.  
Кад су били проз гору зелену,  
запита га убава девојка:  
"Змеје, војно, камо тебе кућа,  
камо тебе двори самотворни,  
камо тебе мајка кано моја,  
камо тебе две миле сестрице?"

Мен' је кућа о'њ сталан камен,  
мен' је мајка змија ридовкиња,  
мен' су сестре две јеле зелене -  
куде летим ја код њи' долетим."  
"Змеје, војно, води ме код мајку!"  
"Ја те нечу код мајку одведем  
док не родиш једно мушко чедо."  
Тој не било чедо кано чедо,  
веч то била змија ридовкиња.\*\*  
\* Који су сами од себе настали  
\*\*риђа змија

У митолошке песме спадају и оне које опевају веровања која Латковић назива празноверицама, пошто се са становишта једног модернијег поимања религијских феномена ова, у суштини вредносна разлика не васпоставља. Заједничко за ове песме јесте и то што су оне често херметичне, нејасне, тешко схватљиве са становишта модерног човека. Без извесних знања тешко је разумети, на пример следеће песме:

Осу се небо звездама  
и равно поље овцама.  
Овцама нема чобана  
до једно дете Радоје,

и оно, лудо, заспало.  
Буди га Јања сестрица:  
"Устани горе, Радоје,  
овце ти за луг зађоше!"

"Нека и', сејо, не могу:  
вештице су ме изеле;

мајка ми срце вадила,  
стрина јој лучем светлила.

А постоји више могућности за тумачење ове песме:

– веровања о вештицама, поготово онај слој по коме су вештице посебно опасне за свој властити дом за сроднике и блиске људе;

– слика из сна, тама подсвести која избија, за мају Бошковић Стули то је објашњење зашто су ове песме још увек сугестивне;

– Миодраг Павловић их доводи у везу са старим оргијастичким светковинама, прави паралелу са Еурипидовим "Баханткињама" (Агава, Кадмова кћи растрже сина Пентеја за казну што је презрела Семелу и причала да је Диониз копице);

– Видо Латковић ишчитава из почетне слике да је изједени овчар млади месец...

Хришћанске песме показују битан утицај цркве и сазнања стечених у цркви, преко проповеди, фресака и икона, кроз контакт са свештенством (претпоставља се, чак, да су млађи црквени људи ђаци, ђакони и певали један број песама).

Мотивски се разликују: има их везаних за благовести, Христово рођење и крштење, жалост мајке божје, али и оних морално-поучних, које описују грехе и казну или врлине и награду.

Благовести се у, на пример, опевају као пророчки сан девице Марије, која је унапред свечаним послом који обавља и амбијентом у коме је издвојена:

Везак је везла Дјева Марија,  
везак је везла – Богу одежду,  
у бели двори, на златном столу.  
Сан гу одоле, леже да спава;

мало спавала, чудо сањала:  
сави се лоза из ведра неба,  
из ведра неба у бела недра.  
Сан гу казује: родиће сина.

Христово крштење описује се као драматичан чин у коме учествује цела природа и космос:

Помама се Јордан вод ледна  
а сва гора попада на траву  
ка се сломи небо начетворо...

Морално поучне песме опевају казну за тешка огрешења каква су незахвалност према родитељима (неблагодарни синови терају у шуму мајку која их је сама отхранила и за казну бивају скамењени):

Девет сина – девет каменова  
девет снаа – девет љути змија

Донекле су блиске овим морално-поучним песмама и такозване слепачке песме. Овај необичан назив Дао је Вук песмама које су пред кућама или на вашарима и поред цркве певали слепи просјаци молећи за прилог. Један број песама које Вук наводи у овој групи, попут песме о богатом Гавану или песме "Мајка светог Петра" има опомињући тон, подсећа на казну за немилосрдност. Тако свети Петар пребацује мајци:

ни си гладног наранила,  
ни сижедног напојила,  
нит' си гола пределе,

нити боса преобукла,  
нит' си слепом уделила,  
ни за душу наменила

(У овој песми се јавља и интернационални мотив о покушају да се досегне рај преко јединог милосрдног поступка у животу.)



Поред ових песама у којима је ипак мање наглашена певачева позиција постоји један број песама које, с једне стране, подсећају да је милосрђе велика врлина: "крајцара је мали дарак,/ а велика задужбина" којом се може обезбедити божја милост и заштита; истиче се трагедија слепца и његове породице, мученички живот ("мене хране ваше руке") и неотклоњивост слепоће; дародавци се благосиљају; жели им се да их бог заштити од судбине просјака. Песме су пуне демуинутива: данак, ручице, очице, дарак. Дародавцима се просјак обраћа као хранитељима и по томе сродницима.

Ове песме често опомињу на пролазност среће и на божји суд.

### ЉУБАВНЕ ПЕСМЕ

Љубавне песме код нас представљају најбројнију врсту усменених лирских песама. Оне су се стварале на широком подручју, малтене све до наших дана. Велика распрострањеност, виталност и функционалност љубавне лирике – условиле су и њену изразиту разноврсност. Није реч само о тематској разуђености, већ и о настанку различитих типова љубавне песме: од оних с изразито идиличном атмосфером и дискретним наговештајима емоција, преко враголастих, шаљивих, до изразито сензуалних и еротичних.

Такве подгрупе љубавних песама јесу, на пример, бећарац и севдалинка, дакле песме које су по теми углавном љубавне, али су певане у различитим крајевима (бећарац у Војводини и Славонији, а севдалинка по градовима с јаким утицајем оријенталног.

Само име каже да ова група песама опева љубав, и то, пре свега, младалачку. Као комичан изузетак постоји, истина, и један број песама о еротски похлепним старцима или старицама и њиховим удварањима и љубавно-еротским чежњама. Тако у једној бачванској стари чика:

Сваког свеца бркове сасеца,  
брије браду вара децу младу.

Ове песме, иако су често ведро и комично интониране, садрже изразито негативан став према било каквом везивању младости и старости.

Већ смо поменули да је изразита тематска разуђеност љубавних песама, али као главне преокупације ове лирике могу се издвојити:

- |                                   |                                 |
|-----------------------------------|---------------------------------|
| – сусрети и заљубљивање;          | – љубавни састанци и испољавање |
| – описи лепоте момка или девојке; | љубави;                         |
| – исказивање љубавне чежње;       | – туга због расанка/ неверства; |
|                                   | – љубавна проклињања и магија.  |

Ово је, већ смо казали поезија која опева младалачку љубав, и та је љубав често изрзито чулна и еротична. Та чулност се вишеструко градира. Срећемо тако пригушено еротични опис мириса девојачких недара, који наговештава нешто и од лепоте облика:

Ој, девојко, душо моја, чим миришу њедра твоја? Или дуњом, ил' неранчом, или смиљем ил' босиљем? Ој, бога ми, млад јуначе,	моја недра не миришу нити дуњом, ни неранчом, нити смиљем, ни босиљем – веће душом ђевојачком.
--	---

Тако се сласт, мирис и лепота облика природе повезују, али и надмашују чудом девојачке лепоте, а ту несумњиво као дискретан мирис лебди еротски, чулни наговештај.

Оно што је свакако карактеристично за усмену љубавну лирику – јесте посредно, описивање осећања или жудње, понекад (као, на пример, у опису девојачких недара) високо стилизовано. Осећања или чежња се ретко непосредно казују, већ се манифестују посредно, наговештавају одређеним збивањем, или прикривају опште усвојеним песничким сликама. Могло би се рећи да се гради специфична прича у којој се иза манифестног исказа, иза дијалога, монолога, обраћања живој и неживој природи, описа – препознају емоције. Уосталом песма и не покушава да те емоције одиста сакрије већ само користи тај посредни, унеколико прикривени начин артикулације. То, уосталом, представља и једну од основних разлика између усмене и писане лирике. Знате да усмена лирика увек задржава један ниво општости и нема ону изразиту субјективност писане лирике.

Уместо да непосредно искаже своју љубав, момак, на пример, позлађује врата вољене девојке. Једну за другом метнуо је Вук две сарајевске песме истог мотива – једну муслиманску, једну српску – али без обзира на то позлађује ли се калдрма због Богданове Руже или Омерове Хабибе, јасно је да ово позлађивање врата и калдрме значи испољавање љубави, па и извесне идеализације вољеног бића, које треба одвојити од земље:

Да ли ми је, јадо, једна литра злата  
да позлатим, јадо, Богданова врата  
и калдрму, јадо, куд му Ружа шеће:  
куд му Ружа шеће и плећима креће:  
да не каља, јадо, кајсарли-папуча,

да не праши, јадо, тура од шалвара,  
да не труни, јадо, злато од кавада,  
да не мете, јадо, бурунцук кошуље,  
да не шчепа, јадо, дибе и кадиве.

Посредне информације о осећањима младића који саопштава песму садржи и опис девојачког раскошног руха. Оно, по правилу, указује на лепоту и изузетност девојке која га носи, а не само на њен социјални положај. А можда је и тај социјални положај момка и девојке различит? Можда припев јадо указује на момково сиромаштво, а можда тек на позицију свих обичних смртника у односу на девојку која је тако важна да је треба позлатити пут којим шеће.

И љубавни састанак се описује низом слика изграђених поређењем (СНП I, 485, 254). Љубавна прича се прикрива и иза слике момка и девојке који заједно беру вишње:

Вишњичица род родила,  
од рода се поломила.  
Нема нико да је бере  
него момче и девојче.  
Стидње момче нег' девојче,

испод стида проговара:  
"Дај, девојко, једно око!"  
Она, кучка, милостива  
и на срцу жалостива  
пак му даде и обадва.

Простор и време су одређени, а и типични за ову врсту поезије – воћњак у пролеће – али слика вишњичице која се ломи од обилног рода наговештава и дозрелу чулност прве младости (користи се деминутив вишњичица) – иако се боја и сласт плодова не помињу, и они се преко искуства читаоца/слушаоца "уписују" у слику. Заљубљени – момче и девојче – такође су именовани деминутивима. Момков захтев успоставља асоцијативну везу између зрелих, тамних округлих

плодова вишње и девојачких очију, а спремност девојке да пружи и више него што је од ње тражено уноси тон младалачке обести и несташлука.

Љубавни сусрети рађају чежњу. И та чежња се такође исказује посредно. Девојка је изражава као жељу за царским благом и баштом покрај Саве, која се детаљно описује, да би се, на крају, испоставило оно што припев лале Лазо непрестано наговештава: како се иза исказане жеље скрива љубавна чежња:

Да ј' у мене, лале Лазо, што ј' у цара благо,  
ја би знала, лале Лазо, шта би куповала:  
купила би, лале Лазо, украј Саве башчу;  
ја би знала, лале Лазо, шта б' у њу садила:  
садила би, лале Лазо, зумбул и каранфил.  
Да ј' у мене, лале Лазо, што ј' у цара благо,  
ја би знала, лале Лазо, шта би куповала:  
купила би, лале Лазо, нежењена Лазу –  
да ми буде, лале Лазо, баштован у башчи.

У жељи се тако пројектује идеални простор за љубавни састанак, а посредно – преко цвећа које би се гајило и идеално време – пролеће. У тај простор, као баштован, прижељкује се момак вредан царског блага, а понављање да би девојка "знала шта би куповала" наглашава ту вредност.

Чежњу најчешће изазива лепота вољене особе (чешће девојке), која се различито описује. Постоје типизирани описи засновани на поређењима којима се изглед девојке пореди са светом природе (Недић, 122). Ова врста описа није увек и најупечатљивија, пошто због типских слика и понављања може деловати донекле монотono. (Знате, да се и иначе метафоре узимају из света биља, животиња, драгоцених метала и минерала и космичких тела.)

Некад су упечатљивији описи који се концентришу на извесни детаљ девојачког лика. То могу бити црне очи које опијају момка, тако да:

коња водим – пешке одим,  
воду газим – жедан идем,  
леба носим – гладан идем.

Предмет чежње могу бити и обрве (СНП I, 338, стр. 177), па чак и на део одеће – на пример кошуљу, која у суштини својом гиздавошћу и лепотом наговештава лепоту тела које покрива (СНП I, 439, 440). Најимпресивнији су они описи у којима се лепота открива у дејству које има. (Најпознатији пример оваквог описивања јесте опис Јелене у "Илијади", који се даје само посредно, кроз речи тројанских старца:

Слава нек је Тројанцу и Ахејцу с назувком лепим  
Рад ове жене што многе подносише јаде  
Јер стасом и ликом она одиста на бесмртне богиње личи.)

Такав опис лепоте најређи је али и најсугестивнији. Њега срећемо у песми из "Ерлангенског рукописа" (Недић, 125.стр.), "Израсло ми је дрво зелено".

Растанак заљубљених није само последица физичког раздвајања. Разлог за растанак може бити неверство или надмоћна родитељска воља, а последице таквог растанка могу бити и трагичне. (СНП I, 341, стр.178). На трагичан расплет слути и песма "Несрећна девојка" (СНП I, 609, стр.310).

Удаја/женидба најчешћи су повод за растанак. Вест да се његова драга удаје као да цео свет прелива црнилом.

Синоћ мене црна књига дође,  
црна књига, а у доба црно,  
црном беше булом забулана,  
а кравим слов'ма написана.  
Књига гласи од моје девојке:  
да се скоро мисли удомити  
за некаквим Бегић Асан-агом,

пак и мене зове на весеље.  
Како ћу јој, тужан, тамо поћи!  
Кад ми даду златан пехар вина  
да напијем срећу за удају,  
ко ће тадар срцу одољети?  
Ал' ћу рећи: здраво, моја драга,  
ал' ћу рећи: здраво невјернице?

Љубавно неверство често рађа клетву. Али, клетве се не упућују само неверницима, или онима који су раставили заљубљене предмет клетве може бити цела жива и нежива природа. Такође клетва не мора бити истинска. Често се у форми клетве изриче љубав и љубавна жудња (СНП I, 529, 530, 531). Клетва подразумева извесно магијско деловање, односно испуњење онога што је речено. Песме садрже и друге облике љубавне магије. Својим магијским дејством, биље, на пример може привући и сачувати љубав:

Како би ме отерао Павле!  
Кад сам прву вечеру донела,  
У вечери деветора биља:  
Милодуа – да се милујемо,  
Калопера – да ме не отера,  
Љубичице – да ме вазда љуби,  
Каранфила – да се не карамо,  
Чубра цвећа – да ме добро чува,

Босиока – да м' не смеће с ока,  
А невена – да му срце вене;  
Самдокаса\* и околочеча\*\*.  
\* Измишљено име цвећа, од: Сам да  
докаса, дојури.  
\*\* Измишљено име цвећа, од: Да хода  
без престанка (чепа) око мене

Такође, карактеристично је за љубавне песме јесте и то да се углавном одвијају у идеализованом простору у природи – баште, извори, ливада, поље, пашњаци, луг, шума – најчешће у пролеће – чиме се буђење и процват људских емоција везује за време цветања и буђења природе.

## БЕЋАРАЦ

Бећарац је најкраћа народна песма. Сачињавају га два римована трохејска десетерца, који чине целу и завршену песму. Постоје, истина, и такозвани дупли бећарци, односно, спарени по два бећарца који опевају исти мотив. Хумором, импровизацијом, досетком бећарац се приближава поскочици, али није поскочица.

Често смо говорили о синкретичком карактеру усменог песништва, и за бећарац је типично да се обавезно пева: најређе као соло песма, нешто чешће у дуету, најчешће у хору, при чему обично један почиње, а остали прихватају песму. Има више мелодија на које се бећарац пева, постоји чак и напев такозваног посног бећарца, који се ослања на неке познате црквене мелодије. По правилу, певање бећарца прати инструментална музика: најранија инструментална пратња, претпоставља Младен Лесковац, била је фрула, потом такође архаичне гајде (Лесковац претпоставља да је ово била ера цветања, сазрелости и пуног формирања бећарца, могло је то бити негде око почетка друге трећине 19. века), гајдама је следило певање уз тамбурицу, док данас све више доминира хармоника.

Бећарац је изразито регионална песма. Он је то по постанку, језику, атмосфери. Настао је у Срему, Банату и Бачкој с Барањом, а стваран је и у Славонији. Бећарац је песма

сеоска и сељачка, песма ушорених и богатих села. Он те просторе најчешће опева с мешавином подсмеха и поноса:

Фекетић је село на три реда,  
Издалека на Париз изгледа.

Име села и име града с којим се пореди мења се – може то бити и Москва или само позната Рума, али хуморни несклад постигнут сравњењем села "на три реда" и простора далеких и великих градова, за које се често само по имену зна, остаје, али, истовремено, остаје и својеврсно задовољство и понос тим својим домаћим и блиским простором, родно село се смешта у просторе великог света, уз благи подсмех, са свешћу да та сличност постоји само "издалека", али и са љубављу.

Шорови, дере и рогљеви простор су љубавних састанака. Насупрот идеализованим и стилизованим пејсажима класичне усмене лирике – баштама, води, пашњацима – овде се срећемо с реалнијим, обичнијим просторима:

Овим шором шаке блата нема,  
Све швалери на чизма разнели.

Певач учествује у обликовању тих простора, односно, они су потчињени његовом емотивном животу:

Нема стазе у нашем шљивику,  
Биће десет када нађем дику.

Али и обрнуто простор учествује у настанку и развоју љубави:

Благо други кад комшију љуби,  
Па чим сване, одма' види лане.

Дунав у бећарцу није више митска река далеких простора коју "рогом мути" јелен или војвода из далеке приче, већ, попут Тисе, река позната и обична која тече кроз познате просторе :

Видиш, мати, онога на врати?  
Ил за њега, ил' у Дунав с брега.

Бећарац је релативно млада песма. Лесковац сматра да су "за његово уобличење морали бити остварени многи чврсти друштвени предуслови – политички, привредни морални – и да њихов завршни процес није могао бити окончан пре краја 18. века, а можда и доцније."<sup>2</sup> Лесковац сматра да "није ни мало извесно" да је бећараца било у првој фази Вуковог рада. Захваљујући истраживачком раду Марије Клеут, утврђено је да рукописна песмарица Николаја Беговића, настала 1842-43. године у Костајници садржи више од педесет бећараца, који су забележени под једним редним бројем и без раздвајања појединих песама, али несумњиво је реч о бећарцима, који су асоцијативно нанизани.<sup>3</sup> Неки од њих су веома лепо:

Какво ми је и то миловање  
по једанпут у недељи дана.

Сем тога, ако боље погледамо и оне песме које Вук назива "Пјесме бачванске нашег времена", има разлога да претпоставимо да је бећараца и у то време било. Међу "пјесмама бачванским" из необјављених рукописа Вука Стефановића Караџића налази се и шест уобличених Бећараца. Међу њима су и следећи:

<sup>2</sup> Младен Лесковац: Бећарац, Народна књижевност, приредио Владан Неђић, Београд 1966, 60.

<sup>3</sup> Види: Др Марија Клеут, "Песмарица Николаја Беговића", "Зборник Матице српске за књижевност и језик", књ. XXXV/1, 1987, 171-179; и Марија Клеут, "Рукописна песмарица Николаја Беговића", "Књижевна историја", год. XXVI, бр. 94, 1994, 371-386.

Боже спари ко за кога мари  
А распари ко за ког не мари!

Лако ти је лудом наћи лека –  
Лепа сека, ето луди лека.

Боже, Боже, то бити не може  
Што се воли да срце не боли.

Из постојеће грађе он изводи закључак да је бећарац био формиран у доба омладинског покрета, али да углавном није бележен или је бележен узгред. У дубљој прошлости има мало записа, али може се закључити да су постојали или бећарци или песме из којих су они потекли. Из Вукове преписке види се да је он још око 1820. добио неке песме које се називају "дикицама", ипак, пошто није јасно о којим је песмама реч, не можемо тврдити да су то баш бећарци или песме које им претходе.

У сваком случају, бећарац је широко распрострањена и једна од најпопуларнијих песама, која живи и настаје, али се и чува и преноси, па тако поједини живе и стотинак година у готово истом облику, чему свакако доприноси, краткоћа, поента коју садрже, сраслост с мелодијом и рима која омогућава памћење. Истовремено, у Лесковчевој антологији наћи ћемо примере за бећарце настале у модерно време, у које је ушла лексика и искуство модерног доба:

Мога скота погодила квота,  
Па се мучи да норме научи.

Испитивањем тематско-садржинских слојева бећарца могу се наслутити извесне фазе у развоју бећарца, па и извесна историјска слојевитост, иако то историјско сећање не сеже особито дубоко. По језику и тематским особеностима могу се разликовати бећарци и по месту настанка. Тако по чистом језику, и изразитој еротичности Младен Лесковац препознаје овај бећарац као шокачки:

Љуби мене, нећеш бити први.  
Ја сам јако пољубљиве крви.

А социјално обојени бећарац у коме се тражи саучешће природе у сиромасној муци везује за Банат и за даљу прошлост:

Падај, кишо, немој на бојтара,  
У бојтара кабаница стара.

Док подругљиви опис моачког разметања везује за јужну Бачку:

Иде луче, леву ногу вуче,  
десном шора, ко да тако мора.

Ипак, и ови примери, преузети из Лесковчеве анализе бећарца, показују да су ове разлике у језику и тематици тешко распознатљиве и да је бећарац као и друге усмене песме преношењем уопштаван, да је једна својства губио, а друга добијао, обликујући се као песма једноставна, ефектна, сведена у изразу.

Због те краткоће и сливености форме свака промена може бити и промена у смислу. Лесковац наводи као пример за овакво мењање два бећарца. Први гласи:

Дико моја, високи јаблане,  
Алај су ти саломили гране.

А други:

Дико моја, високи јаблане,

Ја ћу теби саломити гране!

Први стих је идентичан он варљиво асоцира на метафорику јуначке песме, или бар вуковске усмене лирике и могао би бити уводни стих у развијено сликање идеализоване мушке лепоте или посредно исказивање емоција које она изазива. И други стих има одређене сличности у обе варијанте, у правом хуморном контрасту он изневерава задато очекивање, руга се стилизованој слици из првог стиха унижавајући и изврћући подсмеху висину, тананост, склад које она асоцира. Нјима насупрот други стих у оба случаја наговештава скршеност, несклад, пораз... Постоји, ипак, и битна разлика: прва варијанта привидно исказује и неко подругљиво саучешће, а страдање постаје последица деловања неке безличне силе, неког колектива надмоћног и над певачицом и над њеним драганом. Ипак, није реч о неком великом страдању, а ни саосећање није право, има у њему подсмеха и љубавничког ината. Друга варијанта је недвосмислено осветничка и инацијска, љубав се исказује као борба за надмоћ и доминацију, као претња недочватној, усамљеној поноситости. Ипак нема ту оног болног грча какав зна да проговори у љубавном инату усмене песме, то је варакање младалачко, борба у којој се пораз и победа своде на исто.

Због своје краткоће бећарац функционише као формула, он мора бити економичан, сажет и прецизан у изразу, мора на мало простора исказати целу песму. Развијена поредбена слика девојке која драгану шаље лице на белој хартији и душу у памуку, у бећарцу ће се претворити у духовит враголасти обрт у коме се љубавна чежња и збијање шале на рачун те исте чежње тесно преплићу:

Кажи, мали, где си ти на свету,  
да ти шаљем срца у пакету.

Тематски бећарац је претежно љубавна песма, али "нема у њој ни трунчице од мрачне, болне тежине севдалинки; ништа ни од архаично-тајанственог или недокучиво слутљивог из претхришћанских вуковских песмица". Бећарац нагиње ка реализму и хумору.

Идеализована лепота блиска натприродној вилинској, не среће се у бећарцу, али се среће она јасна и дефинисана свест да су путеви љубави често тешко разумљиви:

Не воли се липо ни богато,  
Већ се воли што је умиљато.  
Лепота вољеног је блиска и приступачна:

Дико моја твоје очи плаве  
Нашлингаћу себи на рукаве,

То је младалачка љубав која окупира мисли и време и претвара се у истинску и најчешћу молитву младости:

Све о дики, саћћу о божанству:  
Бого драги, шта мој дика ради?

Та љубавна жеља у бећарцу је једноставна, обична, без болне чежње, она може бити повезана и са жељом за удобношћу:

Да је мени што ми срце жели:  
Лепу дику и кућу велику.

Или:

Удаћу се само за јединца,  
Чим са сица, одма' газдарица.

Рационално поимање љубави која треба да буде задовољство, а не бол доминира у овој лирици:

Воли, драга, ал' не воли здраво,

Немој после да ти буде жао.  
 Ваљда зато у бећарцима нема трагичне љубави, већ доминира ведро наклоност и младалачка чулност. Љубавни растанак постаје предмет безбрижног подсмеха:  
 Волели се ја и моја дика  
 Од недеље до понедељника.  
 А љубавно неверство прати љубав:  
 Четири сам приварила врага,  
 И тебе ћу, лоло моја драга!  
 Женидба вољеног повод је за подсмех, а не за сузе:  
 Аој мени, ја се оледени'  
 Кад сам чула да се дика жени.  
 Или:  
 Лоло моја, и јеси и ниси,  
 Ожени се да видим чији си.  
 Љубавна туга брзо се преболи, а и сломљено, "просуто" срце лако нађе лека или се бар јуначи пред светом да ће га наћи:  
 Срце моје, проспи се к'о проја,  
 Скупиће те стара дика моја.  
 Туга тако затитра, али се и сакрије из привидне безбричности. Сузе су ретке у овој поезији, а и када се опевају не зна се јесу ли сузе због љубави или подсмех љубавном туговању:  
 Бела блуза сва мокра од суза,  
 Све због лоле што се с другом воле.  
 Двосмисленост се и иначе радо негује у овим дистрисима. Понеки се тако, уза сву привидну једноставност опире једнозначном тумачењу. Шта одиста значи бећарац:  
 Нисам знала, зелене ми траве,  
 Да мој дика има очи плаве.  
 Можда правдање због кршења оне естетичке норме по којој су лепе и љубави достојне само тамне, гараве очи? Девојачко кокетирање незаинтересованошћу за момка? Лажну заклетву која значи тачно супротно од оног што казује? А можда управо у заклетви "зелене ми траве" треба тражити наговештај блиског љубавног сусрета на тој истој зеленој трави, при коме се присно и непосредно загледа у очи?  
 Хуморно у бећарцу зна да прерасте у гротескно. Уместо описа драганове лепоте бећарац изриче подсмешљиву ругалицу:  
 У мог дике дромбуљаста уста,  
 Кад пољуби све му звоне зуби  
 Или се драстичним контрастом између првог и другог стиха наруга момачком поносу и разметању:  
 Иде лола и подиго главу –  
 Зап'о носом о дудову грану.  
 Веома су ретки, готово изузетни бећарци у којима се осећа туга, сета или замишљеност, у којима има призвука јада или несреће:  
 Терет, мати, лети боловати,  
 Кад ме младу преносе по ладу



Чак и теме примерене трагичним и кобним збивањима у бећарцу добијају ведро распусан тон. Неумитност и тежина мајчине клетве нису више повод за распредање баладичних песама о коби већ пре за ведром мангупски интонирану, игриву опомену:

Немој, мати, јединицу клетки,  
Немој клетки, Бог ће је узети.

У бећарцу доминира ведрина, безбрижност, самоувереност, из њега исијава нагонска енергија младости, можемо рећи да он функционише као вентил којим се та нагонска енергија младости празни и одлива. Бећарац је песма младости: пева се од када се момак и девојка замомче или задевојче док се не ожене или удају.

Све ово што је речено не значи да у бећарцу нема упечатљиве и ефектне песничке слике. Овлаш дата слика заљубљених развија се на два плана – као реалистична слика каљавог сеоског шора и као дубока, нежна и присна веза двоје заљубљених:

Престојаћу боса на сокаку,  
Дико моја, на твојем опанку.

Без распричаности, описа и анализе – бећарац је својом формом натеран на збијену краткоћу, на скицу, овлашну али упечатљиву. Из њега избија оптимизам, животна енергија, снага и чулност младости, он зна да буде набијен еротиком, па чак и вулгаран, али у њему нама предрасуда и хипокризије, он, упркос својој краткоћи, даје богату и разноврсну слику света.

## СЕВДАЛИНКЕ

Говорећи о љубавним песмама нагласили смо да оне не само што представљају најбројнију врсту наших народних лирских песама већ су се стварале на широком подручју, малтене све до наших дана. Велика распрострањеност, виталност и функционалност љубавне лирике – условиле су и њену изразиту разноврсност. Није реч само о тематској разуђености, већ и о настанку различитих типова љубавне песме: од оних с изразито идиличном атмосфером и дискретним наговештајима емоција, преко враголастих, шаљивих, до изразито сензуалних и еротичних.

Један од типова љубавне лирике представља и **севдалинка**: лирска љубавна песма, настала у Босни и Херцеговини и у Санцаку, у градској муслиманској средини, у такозваним чаршијама, **на подлози лирске народне песме** (то се може видети рецимо на плану тематике: тако и у севдалинкама, рецимо, срећемо мотиве састајања на води, али сад прилагођене специфичној муслиманској религијској пракси (101 севдалинка, 63)

Дакле, **севдалинка је претрпела изразити утицај истока** – највише и најизразитије у структури мелодије и техници певања и у домену језика, који је од имена до лексике изразито обележен присуством речи из турског и арапског језика. Сам назив севдалинка у употреби је од краја 19. века, а потиче од арапског севдах – љубавна чежња, занос или турског севда – љубав. То је оно осећање неугасиве жудње које изједа јунаке Боре Станковића.

Дакле, севдалинка опева специфично осећање љубави као неизлечивог бола, карасевдаха, жудње, што доводи љубавна осећања до ивице безнађа (101, 41). Или, у другој песми:

Дерту дерман, дуге ноћи,  
Ко не љуби црне очи;  
.....  
Не пада му с'н на очи,  
Већ му пада јад на срце

(Башић 1991, 126)

Ислам и обичајна пракса наметали су јасну и чврсту дистанцу између мушкарца и жене. Изгледа да је баш то јачало еротску чежњу и еротски набој севдалинки. Љубавници се воле, а да се нису ни видели (101,7)

Или, у другој песми, сами чланци покривене, забуљене, девојке, постају предмет еротске фасцинације (101, 98). Специфична заточеност женског чељадета, нашла је израза у севдалинци, као слика самодовољности:

Џана сједи на чардаку.  
Под пенџером на миндеру.  
На крилу јој огледало,  
А у руке филдиш чешаљ  
Те чешљаше косу росну,  
Али и као осећање болне заточености:

А гледаше б'јело лице,  
Би л' ли било за бећара,  
За бећара из Пазара...  
(Башић 1991, 203)

Мој пенџеру, мој грки чемеру,  
Земљо, земљице,  
Сунце високо,  
За гором зађи!

Гледајући и љети и зими,  
Кога ћеш ми пољем донијети:  
Или драгог, или недрагога...  
(Башић 1996, 34)

Много ли сам с тебе јада стекла,

Углавном настала и негована у градској средини, севдалинка је сачувала дух градског живота, опевала је поједине градске локалитете и састајалишта. Тако се у разговору путника асоцира лепота Бањалуке:

Пут путује Латиф-ага  
са јараном Сулејманом.  
Проговара Латиф-ага:  
"Мој јаране, Сулејмане,  
је л' ти жао Бање Луке,

бањалучких теферича  
и текије Хаџ' Кадића  
и јалије Тетарића  
кул-махале Дервишића,  
акшамлука крај Врбаса.

теферич – излет у природу; текија – дервишка зграда; јалија – речна обала, ледина, празан простор на периферији; акшамлук – вечерња седељка

Простор града, поред локалитета, обележавају и спецификују и људи који у њему живе (101, 8). Поред простора града, у севдалинку могу ући и шири простори, али и они у специфичном виду, свдећи се са широко оцртаних простора на предмет жудње, са простора планине и Херцеговине на жижу жуђеног лица (101, 18). Тако у песму улази и интимни простор бостана, затворене баште у коме се креће жуђена лепотица (101, 80).

Поред љубавне жудње, севдалинка опева и љубавне растанке због више силе (101, 79): Или због неверства (101, 39), које доводи и до клетве:

Али и складну љубав која се исказује у оригиналној метафори, која спаја две различите социјалне матрице – велики свет, свет царевине и свет градског предграђа Ђемалуше (101, 90)

Еротско осећање у севдалинци наглашено је чежњом, али и обликовано као израз непосредне чулности (Зумбул-удовица).

Совет чини Диздар-агиница,  
Вас је Мостар на совет сабрала,  
Најпослије Сумбул-удовицу,  
Свако носи зелде и баклаву,  
Удовица јагње и погачу.

Играше се игре свајкојаке,  
Најпослије овце и курјака.  
Овца бјеше Сумбул-удовица,  
Љути курјак мострски диздаре.  
Под грло је зубом дохватио,

Покида јој три златна ћердана.

Чест предмет севдалинке је и љубавни инат, пркос градских лепотица и момака из познатих градских кућа (101, 42):

Љубавно осећање у севдалинци може бити сложено и противречно:

Али-паша на Ерцеговини

Липа Маро, би ли пошла за ме.

Липа Мара на Бишћу бијаше.

Одговара Мара са Бихаћа:

Колико су надалеко били

Ој, бога ми, паша Али-паша,

Једно другом јаде задавали.

Да ме просиш не би пошла за те,

Поручује паша Али-паша:

Да с' ожениш бих се отровала.

У севдалинкама се често опевају ратови, помори, куге, пожари, поплаве, али опет са становишта заљубљених, као оно што раставља љубавнике и прекида нормални животни ток

Књигу пишу Гусињке дјевојке,

Остадосмо младе неудате,

Па је шаљу паши Али-паши:

Испрошене, а не доведене.

„Аман, пашо, аман, Али-пашо,

Доведене, а непољубљене...

Пушћај нама момчад Гусињане,

(Башић 1991, 1)

И Плављане, сиве соколове,

Постоји и сачувана успомена на знамените породице, чувене лепотице или обесне бећаре.

## ПОРОДИЧНЕ ПЕСМЕ

Група песама које називамо породичнима опева живот у породици или породичној задрузи. Посматране у целини, ове песме се одликују тематском разноврсношћу, а, такође, и разноврсним, понекад и међусобно супротстављеним вредновањем и сагледавањем породичних односа.

Породица коју ове песме опевају јесте традиционална патријархална породица или задруга са чврстом хијерархијом у којој појединац мора своје жеље и потребе усагласити са потребама, жељама и вредносним системом колектива. Вероватно се због тога ређе јавља у потпуности идеализована слика:

У Ивана двори самотвори.

а прам њима мудра видра игра?"

То се чуло до царевих двора.

Одговара Сењанине Иво:

Питао га царе господине:

"Истина је, царе господине,

"Је л' истина, Сењанине Иво,

да с' у мене двори самотвори.

да с' у тебе двори самотвори,

Што је оно девет паунова,

покривени ивер по иверу,

оно ј' мојих до девет синова.

помошћени камен по камену,

Што је оно девет пауница,

таванице и сребро и злато –

оно ј' мојих до девет снашица.

још се пусти за сунцем окрећу?

Што је оно девет паунчади,

И пред двори зелена ливада:

оно ј' мојих девет унучади.

по њој пасе девет паунова,

Што ј' пред њима старка пауница,

и за њима девет пауница,

оно ј' моја стара мила мајка.

и поред њих девет паунчади,

Што прам њима мудра видра игра,

и пред њима старка пауница,

оно ј' моја превијерна љуба."

Алегоријска слика приказује породицу која живи у материјалном изобиљу и духовном складу – четири генерације се складно допуњују, симболишући лепоту, господство, достојанство и мудрост.

Ипак, ова топлина, нежност и хармонија нису доминантна слика породичног живота – он се чешће осликава тамним тоновима, често као стега и неслобода, а ове песме чешће певају његове негативне стране.

Глава породице у овим песмама најчешће је мајка, односно отац се углавном само помиње, али се ретко пева његов однос са другим члановима породице, а одлуке које мењају судбину појединих чланова породице најчешће се приписују мајци. Мушка доминација у породици углавном се пева као доминација мужа и у његовом односу према жени, иако и ти односи између супружника често битно зависе од мајке.

Топлину и нежност односа мајке према малом детету откривају успаванке, које садрже и низ заштитних, готово бајаличких формула које, применом имитативне магије, треба да заштите дете:

Мајка Јова у ружи родила,	нек је румен ко ружа румена,
ружица га на лист дочекала,	нек је бијел ко бијела вила,
бела вила у свилу повила,	нек је радин ко пчела малена,
а пчелица медом задојила,	нек је хитар као ластавица.
ластавица крилом покривала,	

У успаванкама се јављају и елементи хумора и игре. Мајка, као да приповеда бајку, сину обећава цареву кћер:

Која ј' оно девојчица,	Прођ се, диво, Јова мога,
Танка, бјела и румена,	Многе су га моме брале,
Те се свија око двора	Ма га њесу одабрале,
Свако јутро и вечером,	За Јова је шћер у цара
С мојим Јовом јашикује?	Јову слична и прилична.

И однос са одраслим дететом, поготово ћерком, може бити прожет нежношћу и топлином. Тако постоји више песама у којима се изузетна лепота девојке или младе жене објашњава управо мајчином негом:

"Ој девере, мој златни прстене,	с вечера ме вином умивала,
нит' сам расла на бор гледајући,	у поноћи слатком медовином,
нит' на јаблан дрво племенито,	у прозорје мл'јеком и ракијом, –
нит' на твога брата смишљајући;	да јој будем б'јела и румена;
већ сам била једина у мајке:	будила ме тананом шибљиком –
ранила ме медом и шећером;	да јој будем танка и висока."

У низу песама девојка жали за девовањем, па тиме посредно и за делом живота који је провела са мајком:

Ђевовање, моје царовање,	мила мајка руменом ружицом,
невовање, моје тамновање.	стари бабо најмлађијем сином,
Цар ти бијех док девојка бијех,	а братићи царем и везирем,
девојке ме царем зовијаху,	мила браћа дуњом и неранцом.

Честа тема песама су мајчини савети и опомена да девојка која не слуша мајку може страдати, али и сукоб мајчиних захтева и девојачких жеља, који може бити и хуморно интониран и који је по правилу заснован на мајчином наметању моралних норми и девојчином опредељењу за чулност, љубав, весеље:

Кад сам била код мајке девојка,	да не носим зеленога венца,
лепо ме је сетовала мајка:	да не љубим туђина јунака.
да не пијем црвенога вина,	Кад се јадна ја промисли сама:

нема лица без црвена винца,  
ни радости без зелена венца,

ни милости без туђа јунака.

Мајчина љубав према деци посебно је наглашена у оним песмама које опевају разбољевање или смрт детета и мајчину жалост. Већ смо говорили о песми "Синоћ сунце играјући зађе", у којој су мајчина радост и жалост толике да директно утичу на космичка збивања, док се у другој песми сам Бог љути на мајчино претерано туговање:

Кад умрије дијете Јоване,  
дуго ми га жаловала мајка –  
дуго, дуго, три године дана!  
На то ми се сам Бог расрдио;  
па он пита дијете Јована:  
"Што су твоје утрнуле свјеће?"

Што ј' на теби мокра кошуљица?"  
Проговара дијете Јоване:  
"Што су моје утрнуле свјеће,  
то с' уздаси моје миле мајке;  
што је моја мокра кошуљица,  
то су сузе моје миле мајке."

Посебном топлином у породичним песмама одликује се однос брата и сестре. Он се најчешће опева као нежан, складан и пун љубави. Патријархална норма, али и знатно дубље искуство о неопходности обједињења мушког и женског принципа допринели су настанку песама попут оне антологијски лепе о сестрама које немају брата:

Двије сеје брата не имале,  
па га вију од бијеле свиле,  
од бијеле и још од црвене;  
струк му међу дрво шимширово,  
црне очи два драга камена,

обрвице морске пијавице,  
ситне зубе два низа бисера;  
залажу га медом и шећером:  
"То нам једи, па нам пробесједи!"

Однос између брата и сестре може се пореметити нормалним захлађењем после удаје/женидбе или после заљубљивања. Нова љубав потискује старе емотивне везе, па се у једном броју песама љубав према драгом/драгани ставља изнад љубави према брату/сестри и опева као повод за захлађење њихових односа. Тако ожењени брат одговара на сестрино питање:

"Јоване, брате рођени,  
зар нема оне милости  
штоно је била код мајке?"  
"Марија, секо рођена,

сад нема оне милости;  
она се милост развргла  
на моје свасте и шуре,  
и моје слатке пунице."

Реч је, у суштини, о обликовању у песничкој форми сазнања по коме је неопходно да се после удаје или женидбе један тип емотивних веза замени и надомести другима, како би се обезбедило функционисање нове породице. Ипак, та се емотивна супституција најчешће не спроводи, крвна везаност остаје, и мимо званичних социјалних норми, најдубља.

Ретке су и по правилу трагично интониране песме у којима се опева драстично нарушавање односа између брата и сестре. Брат који неће да откупи сестру из ропства бива проклет, а девојка која због љубави отрује брата бива одбачена. Еротско се и иначе може јавити као изразити реметилачки фактор, било да је реч о односу међу сестрама, било међу браћом. Безумна страст може довести и до убиства. Песме са овим сижеом често прелазе у баладу, по развијености нарације, драматичности збивања и трагичном тону.

Посебну групу песама које опевају дубок поремећај породичних односа и тешко сагрешење опет подстакнуто еротским импулсима чине песме о инцесту,

намерном или покушаном. Ове песме имају углавном сличну сужејну структуру: брат и сестра се налазе сами, у планини, код оваца, или као последица куге која је поморила "старо и младо", сестра умива лице и брат исказује своју страст. Расплет је такође сличан: девојка се убија, одиста умире, или покрива и заклања лице од брата, симболички умирући за нормалан живот, или се као врста општега закључка (када није реч о рођеном брату и сестри) формулише исказ по коме је лепота надмоћна над крвном везом:

Пошла сестра Бојана,  
с милога брата Дејана,  
у гору лисник да дену.  
Денули док га зденули.  
Кад пошли дом да иду,  
Дејан Бојани говори:  
"Сестроле, сестро Бојано,  
оволку гору пројдомо  
нигде ти цвеће не узе,  
а камол да те пољубим."  
Бојана Дејану говори:  
"Бралеле, брале Дејане,  
не ли смо јадна браћија,

твојата мати и моја  
не ли су јадне јетрве,  
твојити башта и мојат  
не ли су једна браћија,  
а ми смо њина дечица."  
Дејан Бојани говори:  
"Сестроле, сестро Бојано,  
широко поље крај нема,  
дубока вода брод нема,  
ситница риба слаз нема,  
сугаре јаре лој нема,  
високо дрво лад нема,  
убава мома греј нема."

Најчешћи сукоб појединца и породичне хијерархије настаје када је реч о женидби и удадби. Говорили смо о љубави мајке према деци, ипак, без обзира на ту љубав, мајка као носилац и спроводилац породичног ауторитета, често долази у сукоб са жељама сина или ћерке. Породица тражи богатство и углед, док момак или девојка траже младост и лепоту, тако мајка често у овим песмама раставља или покушава да растави заљубљене:

С оне стране Саве воде  
момче оди, коња води,  
а у руци калпак носи,  
и у калпак сузе лије,  
пак проклиње Саву воду:  
"Бог т' убио, Саво водо!  
Ни те могу прегазити,  
ни те могу препливати, –  
да обљубим девојчицу."  
Ал' беседи девојчица:

"Ој, бога ти, младо момче,  
ти не куни Саву воду!  
Није теби Сава крива,  
већ је теби мајка крива,  
теби твоја, мени моја.  
Твоја мајка говорила:  
"Не дам сина до пролећа",  
а моја је говорила:  
"Не дам кћери до јесени."

Избор између богатства и љубави, најопштије формулисан у често употребљаваном дистиху "Није благо ни сребро ни злато./ већ је благо што је срцу драго", честа је тема усмених песама. Различити облици породичног несклада и личне несреће опевају се као последица наметнутог избора. Тако млада жена удата за пијаницу бледи и вене:

"Тавна ноћи, тавна ти си!  
Невјестице, бледа ти си!"  
Како нећу бледа бити?  
Војно ми је пијаница:  
ноћом оде, ноћом дође,

са мном младом не говори,  
већ говори буздовану:  
"Буздоване шестоперни,  
је л' ми мајка вечерала?"  
А ја јадна одговарам:

"Јест ти мајка вечерала."

А он опет проговара:

"Буздоване шестоперни,

Ретке су песме у којима се однос између супружника опева као хармоничан и нежан. Такав је, на пример, посредно описани однос мужа и жене у песми "Болесна љуба Маркова", где се слога и љубав откривају у раскошним понудама:

Синоћ мајка оженила Марка,

јутрос му се љуба разбољела:

нити хоће пића ни јестива,

него иште грожђа бимберова

из царева нова винограда,

што је царе скоро посадио

је ли мајци што прострто?"

А ја тужна одговарам:

"Јесте мајци и прострто."

и сребрном тркљом затркљао

и злаћеном жицом повезао.

Кад је Марко љубу разумио,

донесе јој грожђа бимберова

из царева нова винограда,

с чим је Марко љубу исц'јелио.

Штавише, јасно је да се иза тобожње болести крије нека љубавна игра, љубавничка ћуд и извољевање.

Живот у породици најчешће је опеван кроз потчињени положај жене. Све док с годинама не стекне ауторитет мајке и свекрве, снаха је у позицији да слуша, често задружну породицу. Свекрва и заова често су непријатељски расположене према снахи, док се девер најчешће појављује као емотивна супституција брата, као пријатељ и заштитник:

Синоћ малу мому доведоше,

а јутрос је на воду послаше.

Свекар вели: "Не би снахе с воде";

а свекрва: "Да ти и не дође!"

Дјевер сједи те је оговара:

"Дуго поље, а вода далеко;

тешка ведро, а нејаке руке"...

Управо због недостатка односа са девером удата за јединца се жали:

Кад у коло, као пушћеница

кад из кола, као удовица. Као лош, непријатељски и тирански најчешће се опева однос свекрве према снахи. Она често свађа сина и снаху и жали се на младу жену, намећући јој тешке послове и обавезе.

У суштини, идилична слика задружне породице, прихватљива је и певачу блиска на моралном плану. То је хармонија коју он прижељкује и износи за узор, али то није тип односа који се одиста остварују. Вероватно у овоме треба тражити разлоге за противречну слику живота у породичној задрузи коју дају ове песме. Истовремено, ова разноликост је свакако и последица усменог преношења, које је доприносило да се у песмама обликују становишта различитих времена, различитих генерација и социјалних и културних слојева.

### ШАЉИВЕ УСМЕНЕ ПЕСМЕ

Један број научника који су се бавили усменом лириком сматрао је да шаљиве песме *не чине посебну врсту*, већ да припадају осталим врстама лирске поезије (као што бећарац припада љубавним песмама, а могао би се готово у целини уклопити у групу шаљивих песама.)

Истина је да се шаљиве песме тематски могу везати за све врсте усмене лирике, али то можемо посматрати и као тематску разуђеност ове врсте поезије,

односно као последицу обухватности хумора, чији предмет могу бити и јесу сви домени људскога живота (чак и сама смрт, постоји такозвани црни хумор или хумор под вешалима „Galgen Humor“).

На најопштији тематски захват ове врсте поезије указује и њена подела на пародије и ругалице. Пародија је комична подругљива имитација озбиљне песме, која се постиже на нивоу вербалног, изокретањем појединих речи, комичним имитирањем стила и манира или као тематско пародирање. Ругалица је, с друге стране, врста песме у којој се исказује поруга упућена људима: обично представницима извесне професије; становницима неког места или регије...

Мање више у свим врстама лирике о којима смо говорили сретали смо се и са елементима комике.

Коледарске песме, садрже уз остале и песме намењене животињама (волу, мачку). Песма намењена мачку садржи комичну слику раскалашних газдарица које набеђују мачка да је појео сир:

Мачак чучи на прекладњу,  
Отегао репетину,  
Избучио очетине.  
Њега пита домаћине”  
“Мар, мацане, мацацане,  
Каква ти је невољица  
Те си сетан невесео?”  
А говори мацацане:  
“Како нећу сетан бити,

Сетан бити невесео,  
Кад и мене газдарице  
Потварају да сам њима  
Сир изео; ја им нисам  
Ни видео: саме су га  
Обубале с калуђере  
Под губере, а са власи  
Под ораси.”

Слика газдарица, које са својим љубавницима једу сир под губерима и орасима, садржи еротски наговештај и иначе типичан за ову врсту лирике, комичном ефекту доприноси природа тих љубавника – власи и калуђери, а свакако и патетично интонирана, аргументативима – репетина, очетине – остварена слика мачка и његове туге. Контраст између тих аргументатива и деминутива невољица такође потенцира несклад, а несклад је, по многим дефиницијама, у основи хумора. (Подсетићу вас да је Аристотел смешно дефинисао као наказност која не наноси бол и није погубна.)

Остао је сачуван помен и о кратким шaljивим (често изразито раскалашним) песмама које су се у Херцеговини певале на Богојављење, и у којима се очувао траг древних оргијастичких ритуала који су пратили култове плодности.

И лазаричке песме се певају и овци, трмки (кошници), мачки, мишу, кокошкама, петлу, кучету, јагњету, голубу... Ово се с једне стране, може објаснити и специфичним поимањем света у коме је човек нераскидиво повезан са природом, са животињама и биљкама, а, с друге стране, ово уноси у ове песме елементе хумора и игре.

Треба нагласити једно, ове комички интониране обредне песме нису пародије, дакле овде нипошто није реч о подругљивој имитацији озбиљних песама, већ о ведрини и весељу који су део празничног славља и који су неопходан елемент празника, пошто је без смеха и ведрине празновање непотпуно.

Пародично интонирана шaljива песма прати сватовску обичајну лирику. Насупрот свечаној слици невесте која прихвата мужевљевој породици као властиту и свим сродницима даје имена од миља, којим се исказује љубав, поштовање, али и



покорност, невеста у шаљивој песми такође надева имена, али у сасвим супротном тону:

Расла тиква на буниште;  
ту се сташе двије сваће,  
сваћа сваћи говораше:  
“Дај ми, сваћа, једну тикву!”  
Сваћа сваћи одговара:  
“Богме, не дам ни проклету!  
Доста сам ти добра дала:  
моју шћерцу сину твоме.”  
Сваћа сваћи одговара:

“Црна си ми врага дала!  
Откад ми је у дом дошла,  
свакоме је име нашла;  
свекра зове: “Козјобраде!”  
а свекрву: “Чичоглава!”  
а ђевере – ломигоре,  
а заове – лупежице,  
а јетрве – карачице...  
(СНП I,701)

Све је овде супротно “озбиљној” свадбеној лирици: простор, имовина око које се споре пријатељице, бела невеста, соколица златних крила – постаје црни враг, а из тог несклада произлази комички ефекат.

У читавом низу сватовских песама невести се као чаробно биље “од умиља” препоручује рад и послушност:

Прво биље: доцно лијегање,  
друго биље: рано устајање,  
треће биље: неодговарање.

Насупрот таквој невести, која до касно ради, рано устаје и покурава се свима у кући, у шаљивој песми имате невесту која, када је петао пробуди “скочи буновна” и злоставља мужевљеву породицу, и то највише девера, с којим би требало да буде у најбољим односима. (СНП I, 704) Сличне овој је и песма Емкина снаха (СНП I, 703).

Шаљива песма опева и удају или женидбу неприликом, било да је реч о гротескном, ћелавом и грбавом младожењи (СНП I, 707); или о удаји за премладог (СНП I, 710), која више није разлог за туговање, већ повод за смех. Неприлика може бити и мома која “мало вечера”, осликана гротескном хиперболом, која се градира у понављању (СНП I, 708).

Постоји и читав низ песама о животињским свадбама или свадбама јела, које су такође својеврсно пародијско изокретање озбиљне свадбе, без обзира жене ли се врабац подунавац (СНП I, 718) или “бунгур момче младо” (СНП I, 719) или, у неким другим збиркама “купус на сланини”... Ток песме је углавном идентичан: просидба, дељење сватовских чинова и катастрофа која задешава сватове.

Као својеврсна пародија љубавне лирике јављају се песме о заљубљивањима и ашиковањима животиња. Све одговара песми о охолој лепотици, смо што је та лепотица мува, а њен удварач комарац (СНП I, 716). Љубавне чини могу бити и предмет шаљиве песме, само што их сад, уместо момка или девојке, спроводи баба (СНП I, 480).

Женидба вољеног такође може да добије своју комичну инверзију. Уместо да пати или проклиње, остављена девојка ће изградити подсмешљиву игру речи око идиома “добити корпу”, прихватајући своју неудатост као слободу:

Иде јесен, иде худо време.  
Од швалера биће кошарева.  
Кошар шика нежењена дика,  
ожењена и кошар и корпу,

Кошар, корпу и на руци цегер.  
(СНПр I, 492)

И посленичка лирика има свој пародијски пандан. Насупрот уздигнутој слици предења, ткања, веза и шивења – или паралелно с њом – показали смо да песма даје и приземљенији, свакодневици и реалности ближи опис ових послова. Тако домаћица купи у песми чешљарице (чешљањем се опрано руно растресало и припремало за гребенање) лажним обећањем богате вечере, а хуморни ефекат настаје као резултат истовременог обраћања чешљарицама и петлу:

Чешљајте ми, чешљарице,  
Кокота ви варим;  
Не бој ми се мој кокоте,  
Чешљарице мамим.

На том реалном, обичном прелу девојка ће, уместо да чезне за неодређеним суђеником, срести обичног момка, дику:

Немој, мати, кћери веровати,  
Издаже се у село на прело!  
Није, кучка, ни видила прељу,  
Веће иде с диком у шишкање.

Као пандан песмама које певају о моби као блиставој светковини, стоји хуморно интонирана слика овоземаљске, сиромашне мобе с лењом и дремљивом домаћицом:

Навал, мобо, ја и моја жена,  
жена спава, а ја воду носим.

Мочда је ова комичка инверзија имала неку врсту заштитне функције, те је можда готово гротескни опис мобе, њеног рад, домаћина и тобожње гозбе требао да заштити посленике и њихов рад од урока или од љубоморе коју је слога и лепота мобе могла изазвати код неке човеку надмоћне силе:

Ја посеја проју по мишевом двору:  
роди мени проја мишу до колена.  
Ја намоли мобу да пожњемо проју  
И закла брава црвенога мрава -  
чудила се моба што је масна чорба.

Чест извор комичног јесте еротско, које може ићи до ласцивног, па и вулгарног (мрсни бећарци, на пример). У више песама опева се губитак сукње или гаћа, најчешће “с крака” (СНП I, 714, 715), а изузетно духовито је изокретање просјачке клетве (СНП I, 800).

Извор хумора у шаљивој песми су и фантастичне слике које приказују изокренути свет смешних чуда или фантастичних лажи (СНП I, 712, 713).

Већ смо казали да је ругалица врста песме у којој се исказује поруга упућена људима: обично представницима извесне професије; становницима неког места или регије; припадницима одређеног социјалног слоја; ругалице животињама вероватно су првобитно припадале обредној лирици; а постоје и ругалице местима и оне упућене на људске мане и недостатке.

У прву врсту ругалица спадају песме о алсима – који се опевају као нерадници и пијанице, који живе без тешког тежачког труда (СНП I, 697); те велики број ругалица о калуђерима, којима се, углавном, оптужују за нерад и лак живот

(“Калуђере ни краво ни воле, нити ореш нити млеко дајеш”, гласи ругалица коју је Вуку Караџићу послао поп Вук Поповић Ришњанин); те посебно за разблудност:

Колан була изгубила,  
Калуђера потворила:  
“Ти ми, кале, колан нађе!”  
“Нисам, було, живота ми,  
и оне ми беле цркве,  
а тако ме не притисла,  
она мене, а ја тебе.”

Или:

Ак' сам нашо срма колан  
да се вијам као колан  
око твоја половина.  
Понекад су ове ругалице изузетно духовите, попут дистиха:  
Калуђере, да те оженимо,  
Божја воља кад сте наумили.

У коме се духовито контрастира привидна, калуђеру примерена потчињеност божјој вољи и стварни смисао тог покоровања, у потпуности супротан калуђерском завету.

Пример ругалице на рачун становнике неког места или регије су оне на рачун Котараца или Бодула (Хварана):

Лако ти је познати Котарца  
гони коња, а дека магарца:  
“Ао, маго, врло добро моје,  
Да ми знадеш гаће окрпити  
и да знадеш круа укухати  
ја се јунак ни женио не бих.

Ругалица испевана и о Карловчанима, истовремено је и ругалица на рачун наивног мужа и лење, препредене жене (СНП I, 696).

Ругалица о сиромашу ожењеном госпођом, осноси се на спајање два непримерена социјална слоја (СНП I, 700).

Предмет поруге може бити и место (Тузла, Бачко поље), често су то и људске мане и лажи (СНП I, 709 – девојачке године).

Предмет пародичног изокретања и хуморне поруге могу бити сва збивања у људском животу. То хуморно изокретање света може имати своју апотропејску, заштитну функцију и магијско дејство, може бити резултат ритуалне инверзије, али може, такође, имати и поетску функцију, пошто се целовита песничка визија света не може у пуној зрелости и комплексности остварити искључиво у уозбиљеном, патетично подигнутом тону. Једнако важна, може бити још једна практична функција: да се предах у напорима и животним патњама потражи и нађе у смеху. А уз смех ништа више није тако тешко – па ни растанак с вољеним који иде у војску:

Имала сам швалера молера  
И тог ми је вармеђа отела  
Нек отмеду, нек се спомогнеду,  
Ја ћу заћи пак ћу другог наћи.

